

С.І. Павлюк, аспірант
Миколаївський національний аграрний університет

ДОХОДИ ТА ВИТРАТИ НАСЕЛЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розглянуто сучасні тенденції змін соціальної та економічної складових рівня життя сільського населення. Висвітлено стан зайнятості та безробіття населення сільських територій Миколаївської області. Проаналізовано рівень сукупних доходів та сукупних грошових витрат сільських домогосподарств регіону, їх структуру в контексті стану та перспектив розвитку сільських територій. Розкрито основні причини виникнення та поширення безробіття сільського населення. За результатами проведеного дослідження окреслено напрями підвищення життєвого рівня населення в сільській місцевості Миколаївської області.

Ключові слова: *зайнятість, безробіття, сільські території, сільське населення, господарства населення, сукупні ресурси, сукупні витрати.*

Постановка проблеми. У сільській місцевості проживає сьогодні близько третини населення, яке переважно зайняте в агропромисловому виробництві, де створюється третина внутрішнього валового продукту. Але однією з реалій сьогодення залишається низький рівень життя сільського населення. Наразі сільські території характеризуються багатьма негативними чинниками: погіршення демографічної ситуації, високий рівень безробіття, нераціональне використання природних ресурсів, що в кінцевому випадку негативно позначається на їх сталому розвитку. З кожним роком скорочується життєвий, демографічний та трудовий потенціал сільських територій. Кількість економічно активного населення у віці 15-70 років в 2016 році становила близько 18,0 млн. осіб, з них 5,7 млн. осіб становили мешканці сільської місцевості; чисельність зайнятого населення становила відповідно 16,3 млн. осіб (5,1 млн. осіб сільського населення); рівень зайнятості сільського населення у 2016 році становив 54,9%. Доступність населення, що проживають на сільських територіях до соціально-побутових послуг знижується, скорочується їх якість та перелік.

З огляду на це виникла необхідність поглиблення наукового дослідження соціально-економічного розвитку сільських територій, в

частині доходів та витрат, аналізу їх структури сільського населення Миколаївської області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню різних аспектів соціально-економічного розвитку сільських територій, присвячені напрацювання багатьох вітчизняних вчених, передусім О. Бородіної, А.В.Лісового, О. Павлова, І. Прокопи, Ю. Юрчишина. Водночас через наявність широкого кола проблемних питань, пов'язаних із цією тематикою, багато з них потребують подальшого вивчення, особливо на регіональному рівні.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення рівня та структури доходів і витрат сільського населення Миколаївської області, а також визначення напрямів підвищення життєвого рівня населення.

Виклад основного матеріалу досліджень. Поняття рівня та якості життя населення належить до синтетичних, комплексних понять, які охоплюють широкий спектр соціально-економічних явищ (масштаби, характер зайнятості та умови праці; рівень освіти і професійно-кваліфікаційної підготовки; розмір і структуру доходів і витрат; споживання продовольчих та непродовольчих товарів, їхню якість і обсяг; структуру та якість платних і безплатних послуг; забезпеченість житлом і його благоустрій; обсяги домашнього майна та особистих заощаджень; масштаби залучення до культурного життя; системи соціального забезпечення та соціального страхування; економічні умови життєдіяльності; стан генофонду населення). Вони з одного боку, є об'єктами соціального регулювання, а з іншого – його специфічними напрямами [5, с.188].

Бідність населення – соціальне положення, що характеризується наявністю незначних доходів, низькою якістю раціону харчування, обмеженим забезпеченням товарами довгострокового використання, низькою комфортністю житла, а також недостатнім доступом до об'єктів соціальної інфраструктури. Бідність притаманна будь-якій економічній системі, її прояви помітні в усіх без винятку країнах. Різниця полягає в масштабах бідності, її глибині і динаміці поширення [6].

За даними Державної служби статистики, у 2016 р. чисельність безробітних у віці 15-70 років та економічно неактивного населення проживають у сільській місцевості, склала відповідно 550,3 тис. осіб і 3,6 млн осіб, що становить 33,0 % та 32,8 % від загальної чисельності. Рівень безробіття у сільській місцевості становив 9,7 %, що на 0,3 % більше рівня 2015 р. та на 0,5 % більше показника міських поселень.

**1. Сукупні місячні грошові доходи сільських домогосподарств
Миколаївської області, грн**

Джерела доходів	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Грошові доходи	2658,95	2830,72	3514,87	3498,37	3887,39	4523,26
Оплата праці	956,14	1069,88	1622,99	1305,41	1515,52	1570,07
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	193,29	263,91	195,12	205,18	313,22	789,15
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	486,74	395,45	458,26	364,44	599,80	585,77
Доходи від власності	84,73	128,11	170,64	158,92	198,28	260,01
Пенсії	683,76	701,17	782,08	1000,06	948,17	975,36
Стипендії	10,40	30,61	16,01	9,55	13,55	0,35
Допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою	90,35	106,83	137,13	269,34	134,99	162,67
Грошова допомога від родичів та інших осіб	99,94	108,82	61,35	118,20	110,41	129,23
Аліменти	4,26	0,88	2,14	25,05	3,72	3,62
Інші грошові доходи	24,64	25,06	26,80	38,54	49,73	47,03
Негрошові доходи	379,65	434,40	437,28	323,27	558,43	667,10
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	318,17	346,05	349,42	255,16	468,70	566,52
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива	6,60	6,52	7,86	6,41	6,19	18,30
Пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку	1,55	5,71	10,58	5,59	13,53	0,84
Грошова оцінка допомоги від родичів та інших осіб продовольчими товарами	53,33	76,12	69,42	56,11	70,01	81,44

Джерело: побудовано за даними [7]

Основні причинами незайнятості сільського населення – це непрацевлаштовані після закінчення загальноосвітніх і вищих навчальних закладів – майже 19 % та звільнення за власним бажанням (за угодою сторін) – 24 %. Половина економічно неактивного населення на сільських територіях – пенсіонери, кожен четвертий – особа, що виконує домашні (сімейні) обов’язки, перебуває на утриманні та кожен п’ятий – учень, студент.

Важливе значення для аналізу соціально-економічного стану розвитку сільських територій Миколаївської області має питання доходів та витрат населення. Доходи господарств населення включають як грошові, так і не грошові доходи: оплату праці; доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості, продажу сільськогосподарської продукції, особистого і домашнього майна, продажу нерухомості, від власності; пенсії; стипендії; допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою та інші грошові доходи. Витрати у свою чергу включають наступні складові: продукти харчування; безалкогольні та алкогольні напої; тютюнові вироби; одяг і взуття; житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива; охорона здоров’я; транспорт; зв’язок; відпочинок і культура; освіта та різні товари та послуги.

До основних джерел грошових доходів сільських домогосподарств Миколаївської області належать заробітна плата, пенсії, дохід від підприємницької діяльності та від продажу сільгосппродукції. У структурі негрошових доходів суттєвою часткою є вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства.

Структура грошових доходів сільських домогосподарств у відносних вимірниках дає змогу як найкраще зрозуміти відмінності в стаття доходів (табл. 2). Аналіз структури доходів господарств населення Миколаївської області свідчить, що протягом 2010-2015 рр. основним джерелом доходів є оплата праці, яка склала 86,6 % у 2015 р., зменшення даного показника проти 2010 р. склало 0,4 рази. Доходи від підприємницької діяльності становлять 15,1 % (на 8,8 більше рівня 2010 р.), а від продажу сільськогосподарської діяльності відповідно 11,2 % (на 4,7 менше 2010 р.). Частка доходів від отримання пенсій у 2015 р. зменшилася на 3,7 та склала 18,7 %. Що стосується частки вартості спожитої продукції, отриманої від особистого підсобного господарства, то вона коливалася від 6,6% до 10,8% та була найвищою у 2015 р.

**2. Структура сукупних грошових доходів
сільських домогосподарств
Миколаївської області, %**

Джерела доходів	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Грошові доходи	87,0	85,1	87,6	90,6	86,3	86,6
Оплата праці	31,3	32,2	40,4	33,8	33,6	30,0
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	6,3	7,9	4,8	5,3	6,9	15,1
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	15,9	11,9	11,4	9,4	13,3	11,2
Доходи від власності	2,8	3,8	4,3	4,1	4,4	5,0
Пенсії	22,4	21,1	19,5	25,9	21,0	18,7
Стипендії	0,3	0,9	0,4	0,2	0,3	0,0
Допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою	3,0	3,2	3,4	7,1	3,1	3,1
Грошова допомога від родичів та інших осіб	3,3	3,3	1,5	3,1	2,5	2,5
Аліменти	0,1	0,0	0,1	0,6	0,1	0,1
Інші грошові доходи	0,8	0,8	0,7	1,0	1,1	0,9
Негрошові доходи	12,4	13,0	10,9	8,4	12,4	12,8
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	10,5	10,4	8,8	6,6	10,4	10,8
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,4
Пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку	0,0	0,1	0,2	0,1	0,3	0,0
Грошова оцінка допомоги від родичів та інших осіб продовольчими товарами	1,7	2,3	1,7	1,5	1,6	1,6

Джерело: побудовано за даними [7]

Витрати населення дуже тісно пов'язані з рівнем доходів. Проведений аналіз свідчить, що наявні доходи сільських домогосподарств у певній мірі покривають понесені ними витрати, але це, на жаль, не є свідченням зростання рівня доходів сільського населення.

У структурі грошових витрат сільських домогосподарств Миколаївської області найбільшу частку становлять споживчі витрати (табл. 3).

3. Грошові місячні витрати сільських домогосподарств Миколаївської області, грн

Статті витрат	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Споживчі грошові витрати	2015,41	2237,58	2792,87	2662,40	2894,45	3634,00
Продукти харчування та безалкогольні напої	1089,34	1247,18	1367,98	1436,53	1486,22	1868,42
Алкогільні напої	26,66	24,90	35,03	33,26	36,00	47,38
Тютюнові вироби	65,19	70,74	79,49	94,10	93,93	137,20
Одяг і взуття	225,51	192,27	298,17	233,91	268,70	278,56
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	198,66	228,41	256,58	251,69	306,15	539,98
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	87,61	85,11	133,74	110,70	119,45	127,58
Охорона здоров'я	72,64	96,19	137,09	137,41	143,79	172,43
Транспорт	81,33	81,86	169,99	93,93	115,18	146,10
Зв'язок	46,76	61,32	80,33	82,65	86,49	98,13
Відпочинок і культура	21,58	17,98	77,61	42,68	55,58	36,40
Освіта	15,32	22,83	22,78	5,51	42,78	8,87
Ресторани та готелі	17,61	32,17	43,84	28,11	29,98	39,24
Різні товари та послуги	67,20	76,62	90,24	111,92	110,20	133,71
Неспоживчі грошові витрати	359,82	343,31	500,53	416,76	602,27	615,01

Джерело: побудовано за даними [7]

Найбільшу частку у складі статей витрат у домогосподарствах займають видатки на харчування, які протягом 2010-2015 рр. мали тенденцію до зростання, найменшу частку – видатки на освіту. Структура

грошових витрат сільських домогосподарств у відносних вимірниках свідчить про незначні їх зміни протягом досліджуваного періоду (табл. 4).

У структурі грошових витрат господарств населення найбільша частка витрат приходить на продовольчі товари – 48,3 % (2015 р.), проти 49,8 % у 2010 р. Частка непродовольчих витрат та послуг в загальній сумі витрат у 2015 р. у порівнянні з 2010 р. дещо зросла та відповідно склала 28,5 % та 8,7 %. Неспоживчі витрати протягом досліджуваного періоду зменшилися на 0,6 та у 2015 р. склали відповідно 14,5 % від загальної суми грошових витрат господарств населення.

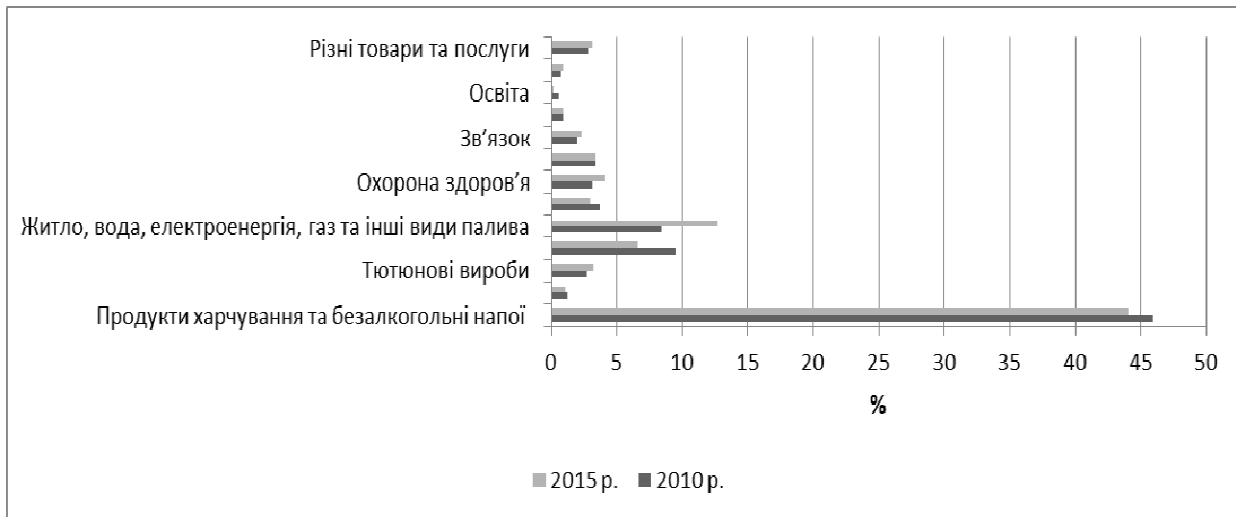
4. Структура грошових витрат сільських домогосподарств Миколаївської області, %

Статті витрат	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Споживчі грошові витрати	84,9	86,7	84,8	86,5	82,8	85,5
Продукти харчування та безалкогольні напої	45,9	48,4	41,7	46,7	42,5	44,0
Алкогільні напої	1,2	1,0	1,0	1,1	1,0	1,1
Тютюнові вироби	2,7	2,7	2,4	3,1	2,7	3,2
Одяг і взуття	9,5	7,4	9,0	7,5	7,6	6,6
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	8,4	8,8	7,7	8,1	8,8	12,7
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	3,7	3,3	4,1	3,6	3,4	3,0
Охорона здоров'я	3,1	3,7	4,2	4,5	4,1	4,1
Транспорт	3,4	3,2	5,2	3,1	3,3	3,4
Зв'язок	2,0	2,4	2,4	2,7	2,5	2,3
Відпочинок і культура	0,9	0,7	2,4	1,4	1,6	0,9
Освіта	0,6	0,9	0,7	0,2	1,2	0,2
Ресторани та готелі	0,7	1,2	1,3	0,9	0,9	0,9
Різні товари та послуги	2,8	3,0	2,7	3,6	3,2	3,1
Неспоживчі грошові витрати	15,1	13,3	15,2	13,5	17,2	14,5

Джерело: побудовано за даними [7]

У складі споживчих витрат домінуючими є витрати на продукти харчування та безалкогольні напої, що в 2015 р. зменшилися на 1,9 % та склали 44,0 %. Питома вага витрат на оплату житлово-комунальних послуг

господарств населення збільшилася та у 2015 р. склала 12,7 %, проти 8,4 % у 2010 р. Це збільшення, насамперед, пов'язане із зростанням тарифів на комунальні послуги. Питома вага витрат на одяг та взуття склала 6,6 % (9,5 %), охорону здоров'я – 4,1 % (3,1 %) та транспорт – 3,4 %. Зменшення суми коштів, що витрачаються населенням на купівлю готового одягу та взуття, пояснюється зростанням цін на них та тим, що більшість населення купує товари низької якості (рисунок).

Частка споживчих витрат населення сільських територій Миколаївської області за 2000 р. та 2015 р., %

Джерело: побудовано за даними [7]

Висновки і перспективи подальших досліджень. Одним з найбільш важливих чинників, що визначає спроможність господарств населення задовольняти власні потреби у товарах і послугах, є дохід. Власне обмеженість у доходах змушує сільське населення відмовлятися від придбання непродовольчих товарів (одягу, взуття, предметів домашнього вжитку, побутової техніки) та послуг (охорона здоров'я, транспорт, відпочинок та дозвілля) саме на користь продуктів харчування. Найбільше занепокоєння викликає те, що найменша питома вага в структурі грошових витрат господарств населення належить витратам на освіту, а саме 0,2 % (рівень 2015 р.).

Узагальнюючи вищевикладене, можемо зробити висновок, що внаслідок неспроможності забезпечення збільшення розміру доходів господарства населення змушені контролювати власне споживання завдяки виробництву продукції сільського господарства для особистого споживання, придбання більш дешевих продуктів та товарів широкого

вжитку та забезпечення побутових потреб власними силами. Питання, що пов'язані з доходами та витратами сільського населення вимагають вирішення цілого комплексу питань, нового підходу до політики соціально-економічного розвитку села, посилення ролі громадянського суспільства та місцевих ініціатив.

Бібліографічний список: 1. Соціоекономічний розвиток сільського господарства і села: сучасний вимір / [О.М. Бородіна, І.В. Прокопа, В.В. Юрчишин та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор НАН України О.М. Бородіної; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2012. – 320 с. 2. Прокопа І.В. Життєзабезпечення сільського населення: наслідки старих та орієнтири нових реформ / І.В. Прокопа // Економіка і прогнозування – № 1. – 2015. – С. 121-130. 3. Лісовий А.В. Державне регулювання розвитку сільських територій: [монографія] / А.В. Лісовий. – К.: Дія, 2007. – 400 с. 4. Павлов О.І. Сільський розвиток як результуюча функціонування сільських територій та аграрної сфери / О.І. Павлов // Економіка АПК. – 2013. – № 1. – С. 77-82. 5. Головніна О.Г. *Основи соціальної економіки* [текст]: підручник / Г 61 О.Г. Головніна. – 2-е вид., перероб. та доп. – К.: Центр учбової літератури, 2013. 6. Когатько Ю.Л. Бідність сільського населення України / Ю.Л. Когатько [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dse.org.ua/archive/23/3.pdf>. 7. Статистичний збірник «Витрати і доходи домогосподарств Миколаївської області у 2015 році» / за ред. З.А. Лук'яненко. – М.: Головне управління статистики у Миколаївській області, 2017. – С. 151

Павлюк С.И. Доходи та витрати населення сільських територій Миколаївської області. В статті рассмотрены современные тенденции изменений социальной и экономической составляющих уровня жизни сельского населения. Отражено состояние занятости и безработицы населения сельских территорий Николаевской области. Проанализирован уровень совокупных доходов и совокупных денежных расходов сельских домохозяйств региона, их структуру в контексте состояния и перспектив развития сельских территорий. Раскрыты основные причины возникновения и распространения безработицы сельского населения. По результатам проведенного исследования обозначены направления повышения жизненного уровня населения в сельской местности Николаевской области.

Ключевые слова: занятость, безработица, сельские территории, сельское население, хозяйства населения, совокупные ресурсы, совокупные расходы.

Pavliuk S.I. Incomes and expenditures of rural population in Mykolayiv region.

Subject. In the article the current trends of changes in social and economic standards of living of rural population were considered. The condition of employment and unemployment in rural areas of Mykolayiv region was discussed. It was analyzed the level of aggregate income and aggregate expenditure of rural households of the region, their structure in the context of conditions and prospects of rural territories development. The basic causes of unemployment and its rate among rural population were cleared up.

Purpose. The aim of the article is to define the structure of income and expenses of rural population in Mykolayiv region and to study improvement of living standards of rural population.

Research methods. In the research process the author used methods of economic researches assisting to the achievement of the most systematic and truthful results. The system approach and summing up were used in the research of theoretical basis of aggregate income and aggregate expenditure of rural population. The statistic analysis was applied for determination of levels of total revenues and expenditures and their structures.

Research results. It was determined that because of impossibility of improving of rural households' level income, population needs to control own consumption by producing agricultural products for personal consumption, and purchases cheaper products and consumer goods, and also provides of amenities by its own efforts.

Results application sphere. In the article the conclusions and proposals of research have practical meaning and can be used as a base for solution of important social problems of rural communities in Mykolayiv region.

Keywords: employment, unemployment, rural territory, rural population, households, aggregate income, aggregate expenditures

Стаття надійшла до редакції: 13.05.2017 р.